

УДК 271.4(477)(091)

І. П. Рудянин –

*аспірант кафедри давньої та нової історії України
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

Греко-католицьке духовенство в боротьбі за тверезість у Східній Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.)

*Роботу виконано на кафедрі давньої та нової історії України
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті висвітлюється процес становлення та розвитку Товариств тверезості на території Східної Галичини у період перебування її в складі Австрійської держави. Основну увагу приділено участі греко-католицького духовенства у заснуванні й роботі цих товариств та впливу їхніх ідейних засад на суспільне життя в регіоні.

Ключові слова: Товариство тверезості, Греко-католицька церква, корчма.

Рудянин И. П. Греко-католическое духовенство в борьбе за трезвость в Восточной Галичине (вторая половина XIX – начало XX в.). В статье освещается процесс становления и развития Обществ трезвости на территории Восточной Галичины во время её пребывания в составе Австрийского государства. Основное внимание обращено на участие греко-католического духовенства в основании и работе этих обществ, и влияния их идейных засад на общественную жизнь в регионе.

Ключевые слова: Общество трезвости, Греко-католическая церковь, духовенство, корчма.

Rudyanyn I. P. The Greek-Catholic Clergy in a Fight for Sobriety in East Galychina (the Second Half of the XIX Century – the Beginning of the XX Century). In the article, becoming and development of Societies of Sobriety lights up on territory of East Galician in a period the stay of it in composition of the Austrian state. Basic attention is spared participating of greek-katholic clergy in foundation and work of these societies, and to influence of their ideological principles in public life on this region.

Key words: Societies of Sobriety, Greek-Catholic church, clergy, korchma.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема боротьби із вживанням спиртного була й залишається актуальною на всіх етапах розвитку нашої держави. Оскільки будівництво всіх інститутів державної влади передбачає “тверезий” підхід як з боку національної інтелігенції, так і простих громадян, потреба боротьби з алкоголем набирає все більшої актуальності. Це у свій час усвідомило й галицьке греко-католицьке духовенство, яке упродовж майже всього XIX ст. залишалося духовною основою для економічного та національно-культурного розвитку Східної Галичини. Представляло українську інтелігенцію в законодавчих гілках влади небагато осіб, тому приймати закони, які б зменшували споживання спиртних напоїв по містах і селах, було дуже важко. Проти такої політики були і власники закладів, де продавали спиртне. Тому виходом із цієї ситуації було створення по селах і містах товариств тверезості. Організувало ці товариства на території Західної України здебільшого греко-католицьке духовенство. Стимулом до організації було бажання допомогти населенню усвідомити себе як носія української національності, здатної будувати власні владні інститути та власну українську державу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. До складу Австрійської держави територія Східної Галичини увійшла як відсталій у соціальному та економічному плані край. Селяни були настільки обтяжені панщиною, що на розвиток власного господарства у них майже не залишалося часу. До того ж технологія ведення господарства надалі залишалася відсталою, у той час як у Європі використовувалися передові розробки. Знедолені селяни дедалі частіше звертали свій погляд у бік корчми, намагаючись втопити своє горе у спиртному. Ситуацію ускладнювало і так зване право пропінації, яке надавало можливість шляхтичам виробляти та продавати на своїй території алкогольні напої [1, 36]. У цей час віденський уряд усе ж таки прийняв кілька законів, які забороняли шляхтичам приписувати своїм підданам кількість спиртних напоїв, які вони примусово мусили придбати в свого пана, чи його шинкаря [1, 37].

Одні із перших антиалкогольних товариств на Галичині були створені у сорокових роках дев'ятнадцятого століття. На початку 1845 р. з ініціативи о. Івана Козанкевича були створені товариства тверезості у селах Голинь та Брошнів Калушського повіту [3, 10]. Діяльність цих товариств виявилася плідною. Кількість членів товариств становила відповідно 771 та 302 члени. До того ж багато з них заявили про повне або часткове відречення від горілки. З часом мережа товариств тверезості почала активно поширюватись на західноукраїнських землях. Антиалкогольна кампанія була підтримана і вищим церковним духовенством. Так, у 1844 р. галицький греко-католицький митрополит Михайло Левицький звернувся до духовенства з відповідним циркуляром, у якому священники отримали відповідні інструкції щодо заснування та функціонування товариств тверезості [5]. Згодом акція тверезості набула таких розмірів, що загрожувала матеріальним інтересам шляхти, тому цей рух був придушений владою, але не на довгий час.

Травневі події 1848 р. принесли для селянства Східної Галичини нові надії та сподівання. Для того, щоб попередити селянські виступи, цісар оголосив про скасування панщини, заявивши: “Ми Фердинанд I, з ласки божої цісар австрійський... наказуємо:

- всі роботи панщинні та інші кріпосні повинності як земельних господарів, так і халупників і коморників мають припинитися 15 травня 1848 року...” [8, 87].

Але після скасування панщини становище селян не сильно покращилося, вони як і раніше залишалися залежними від панів, хоча формально здобули свободу. Не змінилася ситуація і щодо розповсюдження алкогольних напоїв. По селах продовжували будуватися шинки, де можна було купити горілки, пива і меду.

Для того, щоб усвідомити до кінця все лихо, яке йшло від них, варто розглянути їх існування детальніше. В одному селі бувало, що існувало декілька шинків та корчм. Ставили їх здебільшого на краю села для того, щоб селяни, вертаючись із панських полів, мали змогу витратити зароблені гроші на спиртне. Ще однією їх особливістю було приваблення мешканців з інших сіл, що розміщувалися поблизу. Це була своєрідна конкуренція. Інколи доходило до того, що на границі сіл стояли одна, дві, а то й три корчми, недалеко одна від одної. Вдень там можна було придбати лише не якісну горілку, зате вночі вони ставали біржами краденої худоби та збіжжя, туди сходилися конокради та дрібні злодії, які за горілку могли розплатитися не грішми, а товаром [1, 40].

Небезпеку існування цих закладів добре усвідомлювало греко-католицьке духовенство, яке, незважаючи на перепони, що їм чинила влада, все ж таки змогли поступово відродити антиалкогольні товариства. Друга хвиля тверезницького руху розпочалась у 1860-х рр. [7, 49]. По містах і селах відновили свою роботу товариства тверезості.

Важливим фактором у відновленні тверезницького руху було те, що цей процес знову очолила українська греко-католицька церква, яка зміцнила свій авторитет. Велика заслуга у поширенні на території Східної Галичини акції тверезості належала галицькому греко-католицькому митрополитові Йосифу Сембратовичу. Він разом зі своїм кліром створили окремі місійні товариства священників, які виголошували на службах цілі цикли проповідей проти п'янства, пропонували створення братств тверезості. У квітні 1874 р. митрополит звернувся до народу із посланням “О великім достоїнстві чоловіка”, у якому засудив пияцтво і закликав боротися з ним. Цей рух був підтриманий і папою Пієм IX, який, на прохання митрополита Йосифа Сембратович надав братствам тверезості духовні пільги [4, 26]. Цього ж року на Східній Галичині відбувалися так звані місії тверезості, спрямовані на роз'яснення серед населення шкідливості алкоголю. Для того, щоб поширити популярність місій серед населення, митрополита консисторія видала спеціальне розпорядження. Воно містило такі положення:

- наполягти на тому, щоб при кожному деканаті були вибрані п'ять-шість проповідників, які б на святах місійних “Слово Боже” проповідували;
- щоб місіонери мали повноваження влаштовувати свята місійні, навіть проти волі власного душпастиря (очевидно, що деякі священники, з певних міркувань, були проти проведення подібних заходів);
- щоб у кожному деканаті відбулося по три-п'ять місій щороку протягом п'яти-шести років. Але щоб такі місії мали певний зв'язок із наукою [6, 218–223].

Показовою в цьому контексті є “Програма наук, на святах місійних в Станіславчику, деканату Олеського, що відбулися 6, 7 і 8 жовтня 1876 року”. Серед проповідей, виголошених на богослужіннях, були:

- 6 жовтня 1876 р. на вечірній службі: Проповідь “Про високе звання людини”;
- 7 жовтня 1876 р. після Євангелія, під час Служби Божої: Проповідь “Про гріх”;
- 7 жовтня 1876 р. після Служби Божої: Проповідь “Про святу Тайну Покаяння”;
- 8 жовтня 1876 р. після Євангелія: Проповідь “Про працю та ощадність”;
- 8 жовтня 1876 р. після Служби Божої: Проповідь “Про згубні наслідки п’янства” [6, 223].

Під час подібних місій мешканці давали клятви тверезості та засновували товариства, ставили хрести тверезості на знак відречення від горілки. Цікаві відомості з цього приводу подає відомий дослідник історії сіл Галичини Василь Лаба. У Гусятині, що на Тернопільщині, у 1874 р. після проповіді о. Степана Кобилянського клятву тверезості дали 8 000 осіб. Парох села Нараїв Бережанського повіту організував восьмиденну духовну місію, яка закінчилася масовою присягою тверезості [3, 9]. Велика місія відбулася в селі Тейсарів Жидачівського району на Львівщині. Тут були присутні близько 5 тисяч осіб, серед них – 24 священники. Проповіді виголошували отці Сінгалевич та Залозецький.

У другій половині XIX ст. тверезницький рух дедалі більше популяризується серед населення і знову стає на заваді власникам закладів, де продавали спиртні напої. У 1882 р. митрополит Йосиф Сембратович прибув до Відня, де цісар Франц Йосиф запропонував йому покинути митрополичий престол начебто “зادля особи цісаря і загального добра та австрійського патріотизму” [7, 52]. Зрозуміло, що формальним приводом для звільнення стали величезні заслуги митрополита перед українським народом та українською греко-католицькою церквою, а саме – провідна роль у антиалкогольній кампанії. Такі радикальні заходи з боку духовенства завдавали великих матеріальних збитків шляхті.

Наступним митрополитом став Сильвестр Сембратович, який продовжив справу свого попередника. У листопаді 1896 р. він видав розпорядження змін до статутів братств тверезості. Згідно із цим документом братства отримували власні знамена та печатки. А один із пунктів забороняв братчикам брати участь у гостинах, де частували алкогольними напоями.

Багато дослідників української історії вважають, що антиалкогольна кампанія дала поштовх для розвитку на західноукраїнських землях кооперативного руху. Не можна не погодитися з цим твердженням, але варто доповнити, що тверезницький рух наклав свій відбиток на всі сфери життя українського народу.

Весною 1895 р. митрополит Сильвестр Сембратович звернувся до духовенства з вимогою активізувати роботу братств. У своєму посланні він і надалі застерігав народ від вживання алкоголю. Пропонував обмежити частування спиртними напоями на хрестинах, вінчаннях та похоронах. Як аргумент він навів той факт, що часте вживання алкоголю викликає залежність, яка несе в собі згубні наслідки як для того, хто вживає, так і для його родини [4, 34].

Отже, він намагався переконати людей обмежити і навіть повністю відмовитися від вживання алкоголю для того, аби вони полегшили життя собі та своїм рідним.

На початку XX ст. антиалкогольна кампанія, очолювана греко-католицьким духовенством, вступила у нову фазу свого розвитку. Очолив її Андрей Шептицький, який щойно вступив на митрополичий престол, але вже мав великі заслуги перед українським народом. Ще в 1899 р. він звернувся до народу в “Пастирському листі до вірних Станіславської єпархії, даному у дні св. Пророка Ілії”. У ньому Шептицький звернувся до народу з проханням “працею, ощадністю та тверезістю” “усунути” вбогість із нашого життя.

У фондї 146 (Галицьке намісництво, м. Львів) зберігається донесення львівської поліції про мітинг, який відбувся у Львові 12 жовтня 1908 р., присвячений боротьбі з алкоголем. Тематика виступів була присвячена боротьбі з поширенням шинків і корчм та впливу алкоголю на людське здоров’я [10, арк. 2]. Цей факт є доказом того, що антиалкогольна кампанія набирала масштабного розвитку. У лютому 1909 р. у Львові відбувся перший український освітньо-господарський конгрес. На ньому були виголошені 4 антиалкогольні доповіді, одна з яких належала о. Теодозію Лежогубському.

Цього ж року на історичній арені з'являється протиалкогольне товариство “Відродження”, відділення якого почали засновуватися по селах.

Одне із таких відділень було засновано в селі Гриннівці, жителі якого звернулися до влади з проханням вписати до реєстру протиалкогольне товариство “відродження” і затвердити статут товариства [9, арк. 1].

Ціллю товариства, як зазначалося в документі, є бажання визволити український народ із-під впливу алкоголізму через цілковиту відмову від напоїв, що містять у собі алкоголь, або інші “задурюючі складники (естер, абсінт і т. д.)”, вважаючи, що утриманість є основою духовного, матеріального та фізичного розвитку українського народу.

Для досягнення цієї мети товариство зобов'язалося вживати такі заходи:

- здійснювати виклади, відчити і дискусії про шкідливість алкоголю та інших задурюючих засобів;
- видавати і поширювати брошури з тією ж ціллю;
- влаштовувати протиалкогольні з'їзди, сходини, віча;
- закладати по містах і селах безалкогольні готелі;
- лічити алкоголіків та закладати для них лікарні;
- влаштовувати забави, концерти та прогульки;
- засновувати філії товариства [9, арк. 3–4].

У контексті діяльності товариства “Відродження” вартою уваги є справа № 2673 (ф. 309, оп. 1), що зберігається у фондах ЦДІА в місті Львові. Мова тут іде про намір протиалкогольного товариства “Відродження” приступити до створення у Львові “гостиниці-молочарні, опертої на кооперативних основах” [11, 16]. Про потребу такого закладу, як зазначається в документі, де б можна було якісно харчуватись, і згадувати не треба. Тому товариство і має намір заснувати власну молочарню. У цій справі також є лист, підписаний о. Северином Борачком до якоїсь добродійки В. П. У листі він її повідомляє про намір товариства «Відродження» створити у Львові молочарні, наголошує, що туди можна подавати внески. Лист датований 16 жовтня 1909 р.

На Великдень 1910 р. громада села Ярушичі на Срийщині на заклик о. Кордуби присягнула не вживати горілки протягом шести років, а також не ходити у корчму за будь-яким товаром. “Жид”, власник корчми, змушений був піти із села, а на її місці постала школа та каплиця [4, 44].

Висновок. Тверезницький рух з успіхом поширювався на території Східної Галичини і після приходу сюди російських військ. 3 вересня 1914 р., коли російські війська окупували Львів, генерал Парачевський наказав припинити продаж горілки по крамницях [4, 46]. Однак їх не влаштовувало національне спрямування антиалкогольної кампанії, тому проти керівників руху були застосовані репресії.

Джерела та література

1. П'янство і пропінація в Галичині // Громада.– 1882.– № 5.
2. Кравчук А. Індекс Української католицької періодики Галичини 1871–1942.– Л., 2000.– 519 с.
3. Лаба В. Географія та хронологія боротьби галичан за тверезість у XIX–XX ст.: Короткий довід.– Л., 2002.– 17 с.
4. Лаба В. “Не пийте, хлопці, – Україна просить...” Історія боротьби галицьких українців за своє духовне визволення.– Л., 2000.– 87 с.
5. Мета.– 1933.– Ч. 27.
6. Програма наук державних на торжествах місійних, в Станіславчику, деканату Олеського, в днях 6, 7, 8 жовтня виголошена // Руський Сіон.– 1877.– Т. 7.– Ч. 6.
7. Савчук Б. Братства і місії тверезості в Галичині в останній третині XIX – на початку XX століття // Галичина.– 2000.– № 4.– С. 49–55.
8. Франко І. Панщина і її скасованє.– Л., 1898.– 135 с.
9. Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі – ЦДІАЛ), ф. 146, оп. 25, спр. 3907.
10. ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 869.
11. ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, № 2673.